

דפי עיון

במפרשים

"ליהודים היתה אורה" אמר רבי יהודה:
אורה - זו תורה.

וכך הוא אומר:

"כי נר מצוה ותורה אור" [מגילה ט"ז]

לזכרה של: אורה מושקוביץ ע"ה
משואות-יצחק

יו"ל ע"י מ. מושקוביץ * משואות-יצחק 79858 ד.ג. שדה-גת * טל': 08-8616173 * פקס: 08-8616174

שנת תשע"א

פרשת שלח

א. רש"י הירש .

פרק יג' פסוקים א', ב' :

(א"ב) שלח-לך. השוה: "עשה לך שתי חצוצרות" (לעיל י, ב), "קח-לך בשמים" (שמות ל, כג) ומקומות אחרים כיוצא באלה; בכל המקומות האלה התוספת של "לך" איננה גורעת ממשמעות הציווי של המאמר. וגם כאן נראה ש"שלח-לך" הוא ציווי גמור. משום כך נאמר בפסוק הבא שהאנשים נשלחו "על-פי ה'". בתקופה מאוחרת יותר סקר משה את המאורעות האלה וסיפר עליהם מזכרוננו (דברים א, יט ואילך): מסקירה זו אנחנו יודעים שהם כבר עברו את מדבר פארן, הקרוי שם "המדבר הגדול והנורא", וכבר הגיעו לקדש ברנע, שהיא בגבול הארץ שנצטוו לכבשה ("הר האמרי" היה לפנייהם וכבר נצטוו לעלות עליו ולפתוח בזה את האחוזותם בארץ (שם, פסוקים ז"ח). באותה שעה פנה העם אל משה לשלוח אנשים לפנייהם, ש"יחפרו-לנו את-הארץ"; כביכול, יעלו את הארץ מן המעמקים האפלים של ההסתר ואי-הידיעה לאור הבהיר של הידיעה וההכרה; והתכלית המוצהרת של השליחות היתה למצוא את הדרך שיעלו בה אל הארץ ולהכיר את הערים שיבואו אליהן תחילה. עצם הבקשה הזאת לא היה בה דבר שאיננו הגון. משה עצמו אמר שם: "וייטב בעיני הדבר". שכן, מיד עם כניסתם לארץ המובטחת נסתיימה ההנהגה הניסית של ה' ומכאן ואילך חייב העם להשתתף במעשיו בעיצוב גורלו. יתר על כן: אפילו לצורך המסע במדבר ביקש משה להעזר בחותנו, הבקי בטיב הדרכים והמקומות; זאת, אף על פי שאותו מסע התנהל תחת הנהגתו הישירה של ה'. "שלח-לך" של הפסוק שלנו שונה, לדעת ספורנו, רק בפרט אחד מן הבקשה

שיצאה מפי העם: הם אמרו "נשלחה אנשים לפנינו", ונמצא שהם בקשו רשות לשלוח אנשים כבחירתם, ואילו ה' ציווה שמשה עצמו ישלח את האנשים והוא יבחר מכל שבט את המוכשרים ביותר לשליחות זו. ומסתבר שגם תוכן השליחות נשתנה בפרטים אחדים. תכלית השליחות, כפי שנוסחה בפי העם, היתה: "ויחפרו" וגו', ונראה שזו ההוראה העיקרית של "חפר את הארץ": לחפש את נקודות התורפה של הארץ על מנת לכבוש אותה אחר כך. כך ביהושע ב, ב"ג, וכך נאמר גם באיוב לט, כט על הנשר המחפש שלל למאכלו: "משם חפר-אכל". חזו גם משמעות "חפר" המשמש כפעל עומד: הוא מציין את רגש הבושה על חולשות שנתגלו. ונראה שהיסוד של כל המשמעות האלה הוא "חפירה" בהוראת כרייה: להוציא לאור את מה שראוי לו להיות נעלם. "תור" יכול לציין חקירה אובייקטיבית גרידא: החוקר עומד על הסגולות המיוחדות של הדברים ומצרף אותן כסימנים למושג אחד; כך בקהלת א, יג; ב, ג; ו, כה. אך "תור" יכול לציין גם חקירה לצורך תכלית סובייקטיבית, ובמקרה זה הרי הוא מורה בעיקר על חיפוש הצדדים הטובים, המתאימים לתכלית המכוונת; כך "לתור להם מנחה" (לעיל י, לג), "לתור לכם מקום קחלתכם" (דברים א, לג). וכך בייחוד על בחירת הארץ המובטחת; היא נבחרה משום שהיא הטובה והמתאימה ביותר לייעוד ישראל: "ארץ אשר-תיתי להם זבת חלב ודבש צבי היא לכל-הארצות" (יחזקאל כ, ו). נמצאת אומר: כאשר ציווה ה' ויתרו את-א"רץ וגו', כבר שונה והורחב התפקיד של שליחותם. לא הוטל עליהם רק לחפש את הדרך הטובה ביותר לכיבוש הארץ. תכלית זו היתה עתה משנית; אלא תפקידם היה להכיר את הארץ עצמה כקרקע להתפתחות עם, ונרמז להם שיבדקו את הארץ מנקודת מבט כפולה: ארץ כנען אשר-אני נתן לבני ישראל. היום היא "ארץ כנען", ארץ שיושביה השחיתו את דרכם, וה' הוא הנותן אותה לבני ישראל למען יפתחו בה חיי עם על פי רצונו

1. עט אינה קושי אפשרי מתמודד פרשנו בתחילת דבריו?
2. מה מצנהו לכך?
3. מי ביקש לשלוח מרגלים, מי שלח ומי בחר בהם?
4. התוכל להסביר את ההבדל בין שלוש הפעמים שמוציאים כאן: חפר, תור, רגל?
5. לפי המדעים אלה מי רצה מה ולא?
6. איך ראה פרשנו את מטרת השליחות כאן?

* * *

ב. תוספת ברכה .

פרק יג' פסוקים יט', כב': המזכיר היא (י"ג י"ט)

רש"י מפרש כונת הלשון הטובה היא, אם טובה במעניות ותהומות טובים ובריאיים, עכ"ל, ולכאורה אינו מבואר, מה ראה לפרש כן ולא בפשיטות אם טובה היא לזריעה ולתוצאת תבואתה, שזו הטובה המתיחסת לאדמה, אבל מעינות ותהומות הן טובה לעצמן.

אך באמת פירוש רש"י מוכרח, יען כי אי אפשר לפרש כונת הלשון הטובה היא על איכות האדמה, כמו שכתבנו, משום דשאלה זו באה ביחוד סמוך לזה, השמנה היא אם רזה, וזהו כל יסוד איכות וטבע האדמה, מעלתה וחסרונה, ולמה עוד הדרישה אם טובה אם רעה, ולכן מסיב כונת הלשון הטובה היא על ענין מעינות ותהומות, אשר ביחס הארץ מצינו על זה תואר שם "טובה", בפרשת עקב (ח' ז'), כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה ארץ נחלי מים מעינות ותהומות, ומכוון לשון ופירוש רש"י.

ויעלו בנגב ויבא עד הברון (י"ג כ"ב)

רש"י מדייק הלשון ויבא, בלשון יחיד, ולא כלפי הלשון הקודם, ויעלו, מביא מתלמוד, שכלב לבדו בא לחברון, שנפרד מכולם והלך לחברון להתפלל על קברי האבות שם שלא יהא נפתה לחביריו להיות בעצה אחת עמם לרעה, להוציא דבה על הארץ.

אבל זה קשה, דהא כאן בפסוק זה כתיב, ושם (בחברון) ילידי הענק, ולהלן פסוק כ"ח כתיב, שאמרו, וגם ילידי הענק ראינו שם, הרי שכולם היו בחברון ושם ראו את ילידי הענק, ששם מושבם של אלה, ואיך יתאים עם זה שנפרד כלב מהם והלך לבדו לחברון, ואולי אח"כ בהמשך סבובם את הארץ באו גם לחברון.

ואמנם על דרך הפשט אפשר לומר בכונת הלשון ויבא, בלשון יחיד, דבאמת מוסב על כולם, אך מצינו, דחבורת מרגלים מכונה בלשון יחיד כמו ביהושע (ח' כ') שים לך אורב לעיר, ושם (פסוק כ"א) כי לכד האורב את העיר, אעפ"י שכפי שנתבאר שם (פסוק ג') היו האורבים במספר רב, ועם כל זה קורא אותם בלשון יחיד, אורב, לכד, ולא אורבים, לכדו, וכן כאן אפשר שיונה על כולם הפעל ויבא, בלשון יחיד.

וטעם הדבר דאורבים רבים נקראים בלשון יחיד, משום דענין אורבים הוא דבר מסוכן מאוד, והוא שאלת החיים והמות אם יתפשט, ולכן דרושים כולם להיות בלב אחד כאיש אחד, ועל כן יונה על כולם לשון יחיד, וכמו דכתיב בפרשת יתרו (י"ט ב') ויחן שם ישראל נגד ההר (לקבלת התורה), ופירש רש"י שם ממכילתא, דעל כן כתיב ויחן, בלשון יחיד, מפני שהיו אז כולם כאיש אחד בלב אחד.

1. פרשנו מסביר בקטע הראשון את דברי רש"י, מה בצצט קשה כאן?
2. למה דברי רש"י "מוכרחים"?
3. בקטע השני מביא פרשנו דברי רש"י התלמוד, למה פרשנו לא מסתפק בכך?
4. למה חוש לו לומר שכולם היו בחברון?
5. מה הן הוכחותיו על האפשרות להשתמש בלשון יחיד עם אט בטוח מדובר בקבוצה?
6. רציון יפה מצאה פרשנו על הצורך ש"אורב" דוקא ישתמש בלשון יחיד, מהו?

* * *

[כד] לַמָּקוֹם הַהוּא קָרָא נַחֵל אֲשָׁכּוּל. כי מימים רבים הִיָּה נִקְרָא מָקוֹם זה 'אֲשָׁכּוּל', כַּדְמִסִּיק בִּילְקוּט פִּרְשֵׁת חַיִּי שָׁרָה (קכג) וּבִפְרָשָׁה זו (תשמג.יג), וְעַל יְדֵי מַעֲשֵׂה זה קְרָאוּהוּ "נַחֵל אֲשָׁכּוּל", הוֹסִיפוּ לוֹ שֵׁם 'נַחֵל', וְהוּא לְשִׁכְחוֹ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כִּי עָקַר הַגֶּפֶן הַטּוֹב הוּא הַצּוּמָח בְּהָרִים, כִּי הִמָּה מִתְבַּשְּׁלִים בְּיוֹתֵר עַל יְדֵי הַשֶּׁמֶשׁ הַשּׁוֹלֵטֵת יוֹתֵר בְּהָרִים מִבְּנִחָלִים, וְהִמָּה לִקְחוֹ אֲשָׁכּוּל מִן הַנַּחֵל בַּעֲמֶק, וְאֵף עַל פִּי כֵן הָיָה גְדוֹל וּמַעֲלָה, וְקָל וְחָמֵר לְאֲשָׁכּוּלֹת הַהָרִים. וּבִזְוָה מִתְרַץ לָמָּה לֹא קְרָאוּהוּ סֵתֶם 'אֲשָׁכּוּל'.

וְלַמַּעֲלָה פִּרְשֵׁת נִשְׂא, ב"מי המרים" (לעיל ה.יז), פִּרְשֵׁתִי שְׁמִי מֵרָה הִיוּ מִתּוֹקִים, וּבִפְיָהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל שָׁבוּ לְהִיּוֹת מֵרִים, וְעַל כֵּן הִצְרַף לִזְמֵר שֵׁם: "עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ מֵרָה" (שמות טו.כג), שֶׁלֹּא יוֹכֵן מִן שֵׁם מֵרָה שֶׁהִיוּ קִדְּם לִכֵּן מֵרִים. כֵּן בַּעֲקֶנְהָ פִּרְשׁ, שֶׁהִצְרַף הַלְוִדִיעַ לָנוּ שֶׁנִּקְרָא אֲשָׁכּוּל עַל אֹדוֹת אֲשָׁכּוּל זֶה שֶׁכָּרְתוּ מִשֵּׁם, שֶׁלֹּא תֵּאֵמַר שֶׁנִּקְרָא מֵעוֹלָם אֲשָׁכּוּל עַל שֵׁם שִׁישׁ שֵׁם אֲשָׁכּוּלֹת מִבְּחָרִים, וְיִהְיֶה זֶה עֲדוּת עַל גִּנוּת הָאֶרֶץ שְׁאִין בְּכָל הָאֶרֶץ כְּמוֹתָם, עַל כֵּן אָמַר שֶׁבְּכָל הָאֶרֶץ הָיָה כֵּן, וְהִמָּה לִקְחוֹ בַּמִּקְרָה מִמָּה שֶׁנִּזְדַּמֵּן לִידָם; וּמָה שֶׁנִּקְרָא "נַחֵל אֲשָׁכּוּל", זֶהוּ "עַל אֹדוֹת הָאֲשָׁכּוּל".

וַיִּתְּכֵן לִפְרֹשׁ, שֶׁנִּקְרָא 'אֲשָׁכּוּל' עַל שֵׁם "לָמָּה אֲשָׁכּוּל גַּם שְׁנִיכֶם יוֹם אֶחָד" (בראשית כז.מה), כִּי מָקוֹם זֶה גֵּרַם לָהֶם שְׁנַעֲשׂוּ שְׁכּוּלִים, כִּי אָמְרוּ: כִּשֵּׁם שֶׁפָּרִיָה מִשְׁנָה כֵּן עָמָה, וְעַל יְדֵי זֶה "כָּרְתוּ מִשֵּׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", כִּי כָלָם נִכְרְתוּ סָפּוּ תָמוּ, לִכְךָ נֵאֵמַר: "אֲשֶׁר כָּרְתוּ מִשֵּׁם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל".

לעיל

1. לְכֹאֲרָה מֵה צוּרָה לְהַסְבִּיר אֵת הַיְמִינוֹת בַּעַל הַכֹּסֶף "נַחֵל אֲשָׁכּוּל"?
2. פִּרְשֵׁנוּ מֵיָא מִסְכַּר תְּשׁוּבוֹת, הַתּוֹכַל לְהַסְבִּיר?
3. בַּקֶּטֶץ הַפְּעִי הוּא חוֹרֵץ לְאַמְרֵי מִן הַפֶּסֶט וּמֵיָא רִצּוֹן מִדְּכָא, הַתּוֹכַל לְנִסּוֹת לְהַסְבִּיר זֹאת?
4. אֵיזֶה בְּצִיּוֹת מוֹצֵא פִּרְשֵׁנוּ בַּסּוּק כִּי?
5. מֵה לֹא טוֹב אִמְרוּ הַמַּרְשָׁלִּים, וְהֵאֵם דִּבְרוּ אִמְתָּ?
6. אֵיךְ פֶּסֶט הַכִּירוֹת הַיְמִינוֹת מֵהֶם: "בַּיְמִינוֹת" וְאֵיךְ פִּרְשֵׁנוּ מֵהֶם?
7. מִנֵּין לֹא אֵלָּו דְּבָרֵי כְפִירָה?

* * *

וכיון וגם זבת חלב ודבש הוא. אמרו אל משה: כל הדברים הטובים אשר דברת בשם ה', לא נפל מכלם דבר ארצה, וכאשר שמענו כן ראינו. וזה שאמר: "באנו אל הארץ אשר שלחתנו", כי אלו היה בה שנוי באיזו דבר, היה נראה כאלו לא זו הארץ אשר שלחתנו לשם, מאחר שהסרו בה התארים ההם. ונוסף על דבריהם, הוא ש"גם זבת חלב ודבש הוא". אך בדבר אחר לא מצאנו כדבריהם, כי אמרת שסימן זה בדוק ומנסה, שבמקום שהעם עו הם יושבים בערי הפרזות. על זה אמרו: "אפס כי עו העם הישב בארץ והערים בצורות גדולות מאד", כי לשון "אפס" משמש כמו 'אף' ו'דק'.

והבט ימין וראה, פי המה אמרו: "ערים גדולות ובצורות מאד", ובפרשת "דברים" אמר משה שהמרגלים אמרו: "ערים גדולות ובצורות בשמים" (דברים א.כח), ולא מצינו שאמרו 'בשמים'. אלא שמשה הבין מדבריהם כפירה בהקב"ה, כי אמרו: "חזק הוא ממנו", כביכול אפלו בעל הבית אינו יכול להוציא כליו משם (סוטה לה). ואמרו, שחזק זה בא להם מכוכבי השמים וכסיליהם, וזהו שאמר: "ובצורות בשמים", שמוזלם שבשמים חזק ממנו כביכול. ומתחלה לא אמרו כפירה זו בפרוש, ואמרו סתם: "בצורות גדולות מאד"; וכאשר בא חלב והכחיש דבריהם, אמרו הקפירה בפרוש: "כי חזק הוא ממנו". ומסוף דבריהם נכר שראש דבריהם היה גם כן כפירה, וכאלו אמרו "ובצורות בשמים".